

Prof.dr.sc. Ivan Vuković

Dr.sc. Ana Vizjak

Fakultet za turistički i hotelski menadžment, Opatija

EUROPSKA MONETARNA UNIJA - Retrospektiva, trenutno stanje i perspektiva

UDK/UDC: 339.923

JEL klasifikacija/JEL classification: F15, F39

Stručni rad/Professional paper

Primljeno/Received: 10. svibnja 2001./May 10, 2001

Prihvaćeno za tisak/Accepted for publishing: 12. prosinca 2001./December 12, 2001

Sažetak

Prvi sustav ekonomskog ujedinjenja zemalja članica EEZ-Europske unije uspješno je ostvaren. Drugi sustav je stvaranje europske monetarne unije, što je u tijeku, a treći bi se sustavom ostvarilo ujedinjenje Europe kao jedinstvene države. Nikada se u svjetskoj povijesti nije na miran način i uz pristanak raznih država ostvario takav projekt.

No, daljnje uspješno djelovanje ekonomske integracije dalo je pravo "europejcima", da nastave djelovati prema zamišljenom cilju. Nakon dugih priprema prišlo se ostvarivanju Europske monetarne unije - EMU.

Zemlje članice Europske unije, koje su ispunile zadane uvjete, od navedenog nadnevka vode zajedničku monetarnu politiku. Uvjete za pristup EMU-sustavu prihvatile su zemlje članice na sastanku u Maastrichtu 1992. godine.

Zamišljeni sustav Europske monetarne unije podrazumijeva skupinu zemalja, koje su prihvatile jedinstveni monetarni sustav i primjerena pravila ponašanja, a pri tome se odrekle dijela svojeg monetarnog suvereniteta koji se prenosi na odgovarajuće zajedničke organe Europske unije. One se, također, nepovratno odriču ranijih nacionalnih valuta i prihvaćaju zajedničku valutu pod nazivom euro i sve zakonske i političke sankcije, koje se odnose na zajednički EMU sustav. Rješavanje svih monetarnih pitanja se prenosi s nacionalne na nadnacionalnu razinu odlučivanja tj na za to zadužene zajedničke organe Europske unije.

Ključne riječi: Europska unija, EMU, euro, razvoj

1. POTREBA STVARANJA EUROPSKE MONETARNE UNIJE

Prestankom ratnih razaranja iz Drugog svjetskog rata, u Europi se ukazala potreba za ubrzanom obnovom, što je stavilo u prvi plan potrebu međusobne suradnje. Pri tome su se pojavili različiti problemi: politički, povijesni, ekonomski, finansijski, etnički, etički i slično. Jedan od problema je bilo pitanje nekonvertibilnosti tadašnjih europskih nacionalnih valuta. Valutna nekonvertibilnost uvelike je otežavala međusobnu suradnju oslobođenih europskih zemalja i njihovu trgovinsku razmjenu. Za rješavanje tih pitanja tijekom 1950. godine osniva se Europska platna unija EPU - (European Payments Union).

Osnivanjem ove institucije omogućeno je međusobno poravnavanje deficita i suficita platnih bilanci zemalja članica. To je omogućilo odbacivanje do tada važećeg bilateralizma koji je sprječavao razvoj snažnije trgovinske razmjene europskih zemalja. Novoj instituciji pridružilo se 18 zemalja, a sve one su pripadale Organizaciji za europsku ekonomsku suradnju OEEC.¹

EPU sustav je omogućio većini europskih zemalja već tijekom 1958. godine uvođenje konvertibilnosti. Postizavanjem vlastite nacionalne konvertibilnosti, a u cilju daljnje zaštite svojih valuta, zemlje članice EPU sustava prihvaćaju međunarodni monetarni poredak, usvojen 1944. godine pod nazivom Bretton-Woodski sporazum. Osnivanjem Bretton-Woodskog sporazuma, počele su djelovati još dvije svjetske monetarne organizacije: Međunarodni monetarni fond - MMF i Svjetska banka. Na taj način zamišljeni monetarni sustav imao je uporište u MMF i bio je ustrojen tako da su tečajevi svih valuta zemalja članica MMF bili vezani uz američki dolar, kao najjaču i najstabilniju svjetsku valutu. Istovremeno dolar je, kao vodeća valuta, bio vezan uz cijenu zlata. Dopušteno odstupanje svake od valuta prema dolaru bilo je dozvoljeno u rasponu ± 1 posto.

Istovremeno tijekom 1958. godine, kada je većina europskih zemalja postigla valutnu konvertibilnost, šest europskih zemalja osnovalo je Rimskim ugovorom u Rimu 25.03.1957. godine, Europsku ekonomsku zajednicu. Rimski ugovor počeo je djelovati 1.01.1958. godine. Namjera osnivanja EEZ je bila uspostava zajedničkog tržišta za zemlje članice. Prva faza je

1 OEEC-Organization for European Economic Cooperation, osnovana je 1948. godine, s razloga raspodjele pomoći europskim zemljama žrtvama rata pod nazivom Marshallov plan. Nakon 1960. godine ime organizacije se mijenja u OECD-Organization for Economic Cooperation and Development. Danas organizacije ima 39 članica.

osnivanje carinske unije, kako bi se ukinule barijere koje su do tada ometale međusobnu trgovinsku razmjenu.

U Rimskom ugovoru nisu razmatrane odredbe o međusobnoj monetarnoj suradnji i politici jer je u to vrijeme monetarna situacija u međunarodnim odnosima bila stabilna, a SAD i dolar su bili garancija stabilnosti međunarodnog financijskog sustava. Rimski ugovor tretira samo jedna odredbu u članku 103 kojom se predviđa da zemlje članice politiku valutnih tečajeva moraju prihvatiti kao zajednički interes. Nakon te odluke prišlo se, na razini zajednice, osnivanju prvih monetarnih organa u EEZ. Osnovani su Monetarni odbor i Odbor guvernera centralnih banaka zemalja članica.²

Tijekom šezdesetih godina prva faza ekonomske integracije zemalja članica je uspješno ostvarena. Carinska unija uspješno djeluje, a međusobna trgovinska razmjena zemalja članica je u rastu. Efikasna gospodarska suradnja inicirala je razmišljanja o monetarnoj suradnji u Zajednici, kao nastavku zajedničkog djelovanja.

Na sastanku u Den Haagu 1969. godine donesena je odluka da se uz postojeću dobru gospodarsku suradnju, pokuša uspostaviti monetarna unija, kao njezina nadgradnja.

U skladu s takvim razmišljanjima ubrzo se pojavio Wernerov plan 1970. godine³, koji ostvarivanje monetarne unije predviđa u tri faze:

U prvoj fazi trebalo bi postići monetarnu stabilnost i eliminirati fluktuaciju nacionalnih tečajeva.

Tijekom druge faze treba uskladiti nacionalne porezne sustave i ostvariti kontrolu promjene valutnih odnosa unutar zemalja članica.

Treća faza je trebala biti osnivanje Europskog fonda za monetarnu suradnju.

Iako se Wernerov plan nije nikada u potpunosti realizirao, poslužio je kao solidna osnova za ustroj i djelovanje kasnije uspostavljene Europske monetarne unije.⁴

2 Council Decision 64/300 on cooperation between Central Banks of the Member States of the EEC, 1964 OJ p 1206.

3 Plan je dobio ime po premijeru Luksemburga, koji je bio predsjednik odbora stručnjaka zadužen za izradu plana stvaranja gospodarske i monetarne unije. Tekst plana je prezentiran 1970. OJ C 136/1

4 Everling U.: Institutional aspects of a European economic and monetary union (1971) Common Market Law Review, p 495.

Daljnje aktivnosti glede razvoja Europske monetarne unije obustavljene su tijekom velike svjetske monetarne krize i odgođene za gotovo tri desetljeća.

Svjetska monetarna kriza počela je svoj razorni put 1971. godine, nakon jednostrano provedene devalvacije dolara i promjene odnosu prema zlatu. Kao odgovor na taj potez SAD-a, u okviru MMF sklopljen je Smitsonianski sporazum, kojim se dopušta fluktuacija drugih valuta prema dolaru u okvirima $\pm 2,25$ posto. Na taj način zemlje članice EEZ postale su direktno ugrožene, jer su se njihove valute počele međusobno nekontrolirano sukobljavati, što je ugrožavalo uspostavljenu carinsku uniju i druge sklopljene sporazume.

Ubrzo je na sastanku u Baselu, u trećem mjesecu 1972. godine postignut dogovor o mogućnostima fluktuacije valuta šest zemalja članica. Veličina fluktuacije trebala se smanjiti na pola, pa se dopušta fluktuacija od 2,25 posto. Prema grafičkom izgledu prezentiranog sustava, dogovor je nazvan "zmija u tunelu" - snake in a tunnel. Dogovorenoj "Zmiji" se 1973. godine pridružuju Velika Britanija, Irska i Danska. Ubrzo nakon dogovora, dolar je opet devalvirao, a američke vlasti proglasile su odvajanje dolara od zlata. Ubrzo je uslijedio veliki svjetski naftni šok, koji je uvelike promijenio globalnu gospodarsku ravnotežu. Pod utjecajem tih događanja ubrzo se prva europska "zmija" raspala.⁵

Potaknute tim zbivanjima najrazvijenije europske zemlje osnivaju Europski monetarni fond za suradnju (EMCF - European Monetary Cooperation Fund), u svrhu nadziranja djelovanja europskog tečajnog sustava. Fond je osnovan u travnju 1973. godine odlukom Vijeća ministara.

Neuspjeh prve "zmije" nije izazvao preveliko nezadovoljstvo u europskim financijskim krugovima, jer se sustav većina članica i nije tretirala ozbiljno. No, prevladavalo je uvjerenje, da se međusobna financijska suradnja može i mora nastaviti. Već 1978. godine uspostavlja se "druga monetarna zmija". Na osnovu rezolucije Europskog vijeća, te godine uspostavlja se Europski monetarni sustav-EMS.⁶ EMS će sve do uspostave Europske monetarne unije vrijediti kao stožerna institucija za rješavanja svih monetarnih pitanja i utvrđivanja valutnih tečajeva u Europskoj zajednici. Bio

5 Coffey P.: The European Monetary System-Past, Present and Future, 2nd ed. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1987. p 13-15.

6 Resolution of the European Council on the establishment of the European Monetary System (EMS) and related matters, Brussels 1989. Compendium of Community Monetary Texts, Monetary Committee of the European Community p 45.

je to djelatni monetarni sustav fiksnih, a u isto vrijeme i prilagodljivih tečajeva. Najvažniji instrument EMS kojim se određuju i održavaju tečajevi valuta zemalja članica uspostavljen je Mehanizam valutnih tečajeva - ERM-Exchange Rate Mechanism.

Mehanizam valutnih tečajeva EMS ovisi o ECU, dok je ECU definiran kao košara fiksnih valuta 12 zemalja članica. Na taj način određeni iznosi valuta se nisu mogli mijenjati ovisno o promjenama na tržištu. Odobreno je samo mijenjanje pondera svake od valuta u ECU, što znači, da se mijenja jedino udio valute izražen postotkom. Ako na tržištu dođe do prevelikih oscilacija udio valute u košari nije ovisan o gospodarskim kriterijima prema kojima se utvrđuje valutni udio i omogućuje revizija udjela u ECU. Vrijednost ECU dogovorena je prema drugoj reviziji iz 1989. godine, a iznosila je: jedan ECU: belgijski franak -BEF - 3,301, danska kruna -DKK- 0,1976, njemačka marka -DEM- 0,6242, grčka dragma -GRD- 1,440, portugalski escudo -PTE- 1,393, francuski franak -FRF- 1,332, nizozemski gulden -NLG- 0,2198, irska funta -IEP- 0,008552, luksemburški franak -LFR- 0,130, talijanska lira -ITL- 151,8, španjolska peseta -ESP- 6,885, britanska funta - GBP- 0,08784.⁷

U to vrijeme uspostavljeni monetarni sustav osiguravao je monetarnu stabilnost u Europi, dok su glavni njegovi ciljevi bili uspostava stabilnosti tečajeva zemalja članica i cjenovne stabilnosti u međusobnoj trgovinskoj razmjeni.

Svjetska kriza i raspad Breton-Woodskog sporazuma izazvali su mnoge sumnje i jedno vrijeme bila je u pitanju održivost daljeg rada oko monetarne unije. U vrijeme krize Maastrichtski ugovor je bio već potpisan i čekao je na ratifikaciju zemalja članica. Uspostavom Europskog monetarnog sustava trebalo je osigurati daljnji tijek monetarne sigurnosti i zamrznuti tečajeve, što je bilo bitno za početak djelovanja projekta Unije. Svjetska kriza je, između ostalog otkrila da planirani monetarni sustav nije dovoljno otporan na vanjska djelovanja i da treba ubrzano izvršiti neke promjene unutar njega.

Još prije nastanka svjetske valutne krize donesena je odluka unutar Zajednice, da se aktivnosti glede uspostave monetarne unije nastave. Važan poticaj toj zamisli bilo je donošenje Jedinštenog europskog akta 1986. godine. Tim se aktom Rimski ugovor prilagodio novoj situaciji i stvoren je poticaj za stvaranje jedinstvenog europskog tržišta u kojem bi se slobodno kretali robe, ljudi, usluge i kapital. Vrijeme za završetak projekta bio je kraj 1992. godine. Europa je ubrzano krenula u ostvarivanje te ideje da bi čelnici dvanaest zemalja članica na sastanku u Hannoveru 1988. godine

7 Podaci prezentirani u: Council Regulation 1971/89, 1989 OJLI 89/1

ponovo inicirali stvaranje gospodarske i monetarne unije na europskim prostorima. Putem jedinstvenog tržišta uskoro je uspostavljena zajednička valuta, pa je ono moglo djelovati kao zajedničko tržište Europske zajednice. Plan za uvođenje gospodarske i monetarne unije prezentirao je Jacques Delors, koji je u to vrijeme bio predsjednik Europske komisije. Delors u svojem izvješću definira monetarnu uniju kao "valutno područje unutar kojeg se politika vodi zajednički u cilju ostvarivanja zajedničkih makroekonomskih ciljeva".⁸ Ostvarivanje monetarne unije zahtijeva prijenos dijela monetarne politike pojedinih članica na za to stvorene institucije u Europskoj zajednici.

Pravni sustav monetarnog djelovanja Europske zajednice postavljen je tako da za monetarno djelovanje odgovaraju pojedine zemlje članice do trenutka, u kojem se ugovorom nadležnost ne prenese na nadnacionalnu razinu, tj. na neki od organa Zajednice. Delors u svom izvješću naglašava da prvi korak k monetarnoj uniji treba biti izmjena osnivačkog ugovora. U tome cilju došlo je do Međuvladine konferencije u Rimu 1990. godine. Ubrzo dolazi do raspada realsocijalističkog sustava. Pada Berlinski zid i otvara se potreba, da se uz gospodarska pitanja, promjenom Ugovora, potakne i rasprava o novom političkom trenutku.

Sve više se razvija zamisao o potpunom ujedinjenju Europe. Kao posljedica novih prilika u Europi dolazi do sastanka u Maastrichtu, na kojem se oživotvoruje zamisao o stvaranju Europske unije kao stoljetne želje "europeista" i generacija europskih stanovnika. Maastrichtski ugovor potpisan je 7.02.1992. godine. No, njegovo djelovanje usporio je negativan rezultat referenduma u Danskoj, tako da je njegovo prihvaćanje odgađeno do 1.11.1993. godine. Tek tada otvorena je i pravna mogućnost ostvarivanja monetarne unije.

2. EUROPSKA MONETARNA UNIJA

Uspostava monetarne unije prvenstveno je politička odluka država koje je prihvaćaju, ali je isto tako i izraz želja i potreba većine stanovnika zemalja pristupnica. U tome gospodarski razlozi su najvažniji poticaj u donošenju odluke. Tako je bilo i pri stvaranju europske monetarne unije. U to vrijeme mnogi su ekonomski stručnjaci bili protiv te zamisli, no, njihove argumente većina ljudi nije prihvaćala kao realnost. S druge strane aktivnosti na svjetskoj ekonomskoj sceni i naglo okrupnjavanje i rast drugih svjetskih takmaca stavilo je Europsku zajednicu pred izbor: biti podređen američkom i japanskom gospodarskom i političkom poretku, te postati njihova kolonija, ili iskoristiti prednosti koje je moguće ostvariti

8 Report on Economic and Monetary Union in the European Community, Committee for the Study of Economic and Monetary Union, Luxembourg 1989.

ujedinjenjem Europe. Druga skupina ekonomista je isticala da monetarna unija treba biti logičan nastavak već postignutih uspjeha.

Bilo je mnogo zagovornika teze Padoa-Schioppa o tzv. "nekonzistentnom kvartetu" koji čine: slobodna trgovina, slobodno kretanje kapitala, fiksni valutni tečajevi i nacionalna monetarna suverenost.⁹ Teza se zasniva na međusobno sukobljenim odnosima, pri čemu jedan od navedenih čimbenika uvijek odudara od ostalih, pa postoji mogućnost njegove nesuradnje s njima, što izaziva raspad sustava i on se mora mijenjati.

Prihvaćanjem Jedinственog europskog akta, Zajednica postiže trend uspješnog razvoja slobodne trgovine, a međusobna liberalizacija se nalazi pred ostvarenjem 1990. godine. Stabilan sustav relativnih fiksnih valutnih tečajeva uspostavljen je uvođenjem Europskog monetarnog sustava. Pri takvom redosljedu, četvrti čimbenik iz Padoa-Schioppinog kvarteta, nacionalna suverenost nad monetarnom politikom u suprotnosti je s ostalim trima čimbenicima, pa bi trebala izazvati neravnotežu u platnoj bilanci pojedine zemlje, što bi na kraju ugrozilo i sam sustav fiksnih tečajeva. Potreba očuvanja pozitivne koleracije unutar svih čimbenika nalaže uspostavu monetarne unije, na koju će zemlje članice prenijeti monetarnu suverenost.

Da bi se suprotna mišljenja i različita stajališta uskladila, Europska komisija je naručila od istaknutih ekonomista studiju o ekonomskoj opravdanosti uspostave monetarne unije. Studija je ubrzo objavljena pod nazivom "One market, one money". Njom se na znanstven način dokazuju višestruke koristi za sve zemlje članice, ukoliko pristupe monetarnoj uniji. Tim činom ojačala bi i međunarodna pozicija Zajednice. Kao jedini nedostatak studije uočen je gubitak nacionalne monetarne kontrole. Pristupanjem monetarnoj uniji monetarna kontrola svake članice bila bi bitno ograničena. Ali u usporedbi s dobitkom, nastalim djelovanjem monetarne unije, gubitak nije vrijedan pozornosti.

Monetarna unija proizvodi zamrzavanje tečajeva nacionalnih valuta zemalja članica, a donošenja svih monetarnih odluka prenosi se na zajedničke organe. Prihvaćanje zajedničke valute nije u prvo vrijeme neophodno za djelovanje monetarne unije. No, prevladava zajednički stav da bi to bilo poželjno. Zajednička valuta je, prije svega, psihološka odluka, kojom se ističe zajedništvo prema trećima. S ekonomskog gledišta, na taj se način izbjegavaju troškovi konvertiranja valuta i monetarnog upravljanja.

9 Cobham D.: The European Monetary System: An Economic Perspective, Yearbook of European Law, 1988. p 87.

3. TRI FAZE RAZVOJA MONETARNE UNIJE

Ugovorom iz Maastrichta je odlučeno da se razvoj monetarne unije odvija u tri faze. Svaka faza je vremenski određena i detaljno razrađena. Pri tome se početak prve faze ne razmatra u Maastrichtskom ugovoru, jer je ona započela prije održavanja tog sastanka. Teorijski, proces razvoja monetarne unije započeo je 1.07.1990. godine, kada je u potpunosti liberalizirano tržište kapitala u Zajednici.¹⁰ Prva faza trebala je članicama poslužiti za pripremu nacionalne zakonske regulative kojom bi se usvojile potrebne mjere za osiguravanje liberalizacije tržišta kapitala i financijskog tržišta uopće, glede lakšeg pristupa EMU sustavu. Slijedećom odlukom se snažnije potiče djelovanje Odbora guvernera centralnih banaka.¹¹ Njom se potiče suradnja nacionalnih centralnih banaka u cilju boljeg i stabilnijeg monetarnog djelovanja.

Druga faza djelovanja monetarne unije službeno počinje 1.01.1994. godine. Iako su tijekom prve faze uočeni brojni promašaji u dotadašnjem razvoju monetarne unije, odlučeno je da se započeti proces nastavi. Tako je i formalno počela druga faza ostvarivanja monetarne unije, prema članku 109 e(1) Ugovora o Europskoj zajednici. Potrebni zakonski akti su pripremljeni u ranijoj fazi priprema.¹² Prema ugovoru, tijekom djelovanja druge faze monetarne unije odgovornost za monetarnu politiku ostaje na zemlji članici, jer se ona ne može provoditi djelomično, pa se na organe Zajednice ne može prenijeti samo dio monetarnih ovlaštenja. Na samom početku druge faze, počinje s djelovanjem EMI - Europski monetarni institut, kojim se zamjenjuju dotadašnji monetarni organi, Odbor guvernera centralnih banaka i Europski monetarni fond za suradnju - EMCF. Za čelnog čovjeka postavljen je Alexandre Lamfalussy, direktor Banke za međunarodna poravnanja - BIS i član Delorsova odbora koji je pripremao izvješće o ekonomskoj i monetarnoj uniji. Riječ je o čovjeku, koji je od početaka bio u tijeku događaja.¹³ Sjedište EMI je, kao i Europske centralne banke u Frankfurtu.

10 Council Directive 88/361 for the implementation of Article 67 of the Treaty 1988, OJL 78/25

11 Council Decision 90/142 amending Decision 64/300 on cooperation between the central banks of the Member States of the European Economic Community, 1990. OJL 78/25.

12 Secondary legislation for the second stage of Economic and Monetary Union, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, COM(93) final, Brussels, 22.7.1993.

13 Decision taken by common accord by the Governments of the Member States of the European Community at the level of Heads of State or Government of 11.12 1993 appointing the President of the European Monetary Institute, 1993 OJ L 319/53.

EMI je institucija pravnog ustroja pod upravom vijeća sastavljenog od predsjednika i guvernera nacionalnih centralnih banaka. članovi vijeća su prema članku 109 f (1) Ugovora i člancima 8 i 14 Statuta, samostalni i u svojim odlukama nisu odgovorni nacionalnim institucijama i institucijama Zajednice. Samostalnost osiguravaju vlastitim financijskim sredstvima, u čemu participiraju zemlje članice. Visina udjela svake članice određuje se brojem stanovnika i visinom BDP. Prema članku 16 Statuta EMI, glavne zadaće osnivanja i djelovanja EMI su:

- priprema potrebnih aktivnosti za početak djelovanja treće faze monetarne unije, stvaranje Europskog sustava centralnih banaka i Europske centralne banke i
- koordinacija monetarne politike zemalja članica tijekom prijelaznog razdoblja.

Glavne zadaće EMI mogu se sažeti u nekoliko točaka:

- osnažiti međusobnu suradnju nacionalnih centralnih banaka zemalja članica,
- poticati koordinaciju monetarnih politika zemalja članica i osigurati stabilnost cijena,
- biti u tijeku svekolikog djelovanja Europskog monetarnog sustava, poticati dogovaranje o svim pitanjima u resoru nacionalnih centralnih banaka,
- preuzeti u svoj djelokrug zadatke Europskog monetarnog fonda za suradnju,
- poduzeti potrebne radnje u cilju što boljeg korištenja ECU, pratiti njegov razvoj i usmjeravati ECU klirinški sustav.¹⁴

Treća faza je predviđena za 1.01.1997. godine ili 1.01.1999. godine. Izbor godine ovisi o brzini prilagodbe strogim pravilima monetarne unije većine zemalja članica. Uvjeti pristupa su stvaranje uvjeta za prihvaćanje jedinstvene valute. Tek kada je većina zemalja zadovoljila propisane uvjete, monetarna unija je mogla krenuti, pa je na sastanku u Madridu u prosincu 1995. konačno dogovoreno, da treća faza krene 1.01.1999. godine, što je bio i rok utvrđen Ugovorom iz Maastricha 1992. godine. Vijeće ministara dobilo je zadaću utvrditi do polovine 1998. godine, koje od zemalja članica ispunjavaju kriterije za ulazak u monetarnu uniju. To je i učinjeno, a članstvu monetarne unije prišlo je 11 zemalja, koje su ispunjavale uvjete. Izvan članstva ostale su Velika Britanija, Danska i Švedska i to iz političkih razloga, te Grčka koja jedina nije ispunila potrebne uvjete.

Protokolom koji se nalazi u dodatku Ugovora iz Maastrichta predviđen je automatski prijelaz u završnu fazu monetarne unije, čime je proces stvaranja obilježen kao nepovratan čin. Zemlja, koja je prihvatila

14 Prema članku 109f (2) Ugovora o EZ i članak 4 Statuta EMI.

pravila monetarne unije, gubi pravo da se naknadno povuče iz dogovora i pravo na prijašnju nacionalnu valutu.

Dogovor zemalja članica u Maastrichtu, o početku djelovanja monetarne unije je rezultat usklađivanja triju mišljenja međuvladinih konferencija o gospodarskoj i monetarnoj uniji. Prvo mišljenje prezentirale su Velika Britanija i Danska, koje žele unaprijed i nepovratno sudjelovati u zajedničkoj valuti i monetarnoj uniji, već su zahtijevale promjenu Ugovora. S druge strane Njemačka i Nizozemska smatrale su da prije nego pristupe monetarnoj uniji, članice trebaju pokazati povoljne gospodarske pokazatelje. Italija i Francuska zastupale su stajalište, da bi trebalo odrediti raspored primanja Ugovorom iz Maastrichta i obvezati članice na strogo poštivanje tako određenog rasporeda. Prema njihovom mišljenju bi se na taj način potaknuli tržište i politički čimbenici u stvaranju potrebnih uvjeta u svakoj od zemalja članica. Na kraju rezultat svega je bio poštivanje odredaba Ugovora iz Maastrichta što je bio i stav Italije i Francuske, raspored i princip nepovratnosti monetarnoj uniji, te strogi kriteriji gospodarskih čimbenika, za što su se zalagale također Njemačka i Nizozemska. Velikoj Britaniji i Danskoj se nudi specijalan status, dok se ne pripreme za konačan pristup.¹⁵ To su odluke o pristupu monetarnoj uniji, nazvane prilaz u "pet brzina".

4. PROPISANI UVJETI ZA PRISTUP MONETARNOJ UNIJI

Definiranje treće faze Ugovora iz Maastrichta omogućava pristup svakoj od zemalja članica EU monetarnoj uniji, uz pretpostavku da ispuni određene uvjete. Tijekom prve dvije faze zemlje članice su pripremale svoje ekonomske sustave za gospodarsku suradnju s drugim članicama, ali su cijelo vrijeme zadržavale kontrolu nad svojom monetarnom politikom. U prijelaznim fazama trebale su osigurati svojim gospodarskim sustavima prilagodbu budućim zahtjevima monetarne unije. Treba napomenuti da među vodećim ekonomistima ne postoji jasno izraženo mišljenje o tome, kolik i kakav je stupanj prilagodbe potreban svakoj zemlji pristupnici kako bi uspješno ispunjavala obveze koje monetarna unija donosi.¹⁶ Ugovor iz Maastrichta određuje kriterije za pristup monetarnoj uniji prema članku 109 j, a ostali uvjeti određeni su u dodatnom protokolu, uz Ugovor iz Maastrichta. Dakle, prema Ugovoru iz Maastrichta zemlja članica može pristupiti monetarnoj uniji, ako ispunjava slijedeće uvjete:

15 Cf.Gros D. Thygesen N: European Monetary Integration: From the European Monetary System to European Monetary Union, London: Longman, New York St. Martins Press, 1992. p 384-386.

16 Cf.De Grauwe P.: The Political Economy of Monetary Union in Europe, The World Economy, 16(3) p 657

- postići visok stupanj cjenovne stabilnosti u zemlji, s tim da inflacija ne nadmašuje prosjek od 1,5 posto u tri vodeće zemlje članice s najstabilnijim cijenama i to godinu dana prije donošenja odluke o pristupu monetarnoj uniji,

- uspostaviti relativno stabilno financijsko stanje u zemlji s tim da u vrijeme provjere od strane europskih organa proračunski deficit nije veći od tri posto BDP, dok javni dug zemlje ne smije preći 60 posto BDP,¹⁷

- zemlja pristupnica mora sudjelovati u Mehanizmu valutnih tečajeva, te održavati normalne granice fluktuacije barem dvije godine prije donošenja odluke o pristupu monetarnoj uniji. Zemlja pristupnica ne smije vršiti devalvaciju svoje valute u tom vremenskom razdoblju,

- zemlja pristupnica treba održavati stabilne kamatne stope u vremenu od godinu dana prije donošenja odluke o pristupanju, što znači da prosječne nominalne dugoročne kamatne stope ne bi smjele biti više od dva posto od kamatne stope triju zemalja s najstabilnijim cijenama u tom vremenu.

Kako to već u životu biva, uspostavljene kriterije pristupa monetarnoj uniji neki ekonomisti su odobravali, dok su mu drugi nalazili brojne mane. Primjerice, ekonomist Paul de Grauwe dokazuje kako su ovi uvjeti potpun gospodarski promašaj. Danijel Gros i Nies Thygesen izjavljuju da su zadani uvjeti nužna potreba, ali u isto vrijeme odbacuju njihovu numeričku preciznost.¹⁸ S druge strane brojni monetaristi dokazuju da su uvjeti za inflaciju i kamatne stope potpuno suvišni, kada se radi o monetarnoj uniji. Oni su dokazivali i obrazlagali tezu: "pošto neka zemlja uđe u monetarnu uniju, ona mora napustiti svoju nacionalnu i prihvatiti novu, zajedničku valutu". Prema njihovom tumačenju nestankom stare valute nestaju i njezina inflatorna kretanja. Kao da inflatorna kretanja stvara i generira valuta, a ne odnosi u državi. Realno je očekivati da će se u nekim zemljama s inflatornim kretanjima, i poslije prihvatanja nove valute, takav trend nastaviti. S druge strane, utvrđivanjem dugog prijelaznog vremena za prijam ne može se samo po sebi riješiti takvo stanje, već se na taj način samo povećava disparitet unutar stopa inflacije, a inflatorna kretanja zgušnjavaju, da bi kasnije izbila u još snažnijem obliku. Isto razmišljanje vrijedi i za nominalne kamatne stope, koje se pristupom zemlje monetarnoj uniji i usvajanjem jedinstvene valute ujednačavanju.

Uvjeti vezani uz proračunski deficit i visinu javnog duga svim ekonomistima odgovaraju, jer neka vrsta kontrole mora postojati, dok im u isto vrijeme ne odgovaraju način na koji su ti uvjeti koncipirani i njihova preciznost i uniformnost, budući da ne uzima u obzir razlika između strukturnog i cikličnog deficita.¹⁹ Uvjeti sudjelovanja u Mehanizmu valutnih

17 Protocol on the excessive deficit procedure.

18 Protocol on the excessive deficit procedure.

19 De Grauwe, Towards P.: EMU without the EMS p 161.

tečajeva, kao i održavanje normalnih granica fluktuacije posebice poslije proširenja granica ± 15 posto ne nailaze na odobravanje ekonomista. Posebice stoga, jer je prije sastavljanja Ugovora donja i gornja granica fluktuacije određena s 2.25 posto. Glede toga ekonomisti postavljaju pitanje: "što je uopće "normalna" granica fluktuacija?". Donešene odluke su punovažne i monetarna unija djeluje. Jasno je da novih većih promjena ne može biti, a da "normalne" granice iznose ± 15 posto.

Vodeći ekonomisti Europske unije ukazuju, na činjenicu da će činom pristupa monetarnoj uniji i zamrzavanjem tečajeva, te usvajanjem jedinstvene valute neke zemlje ipak morati provesti devalvaciju ili revalvaciju, kako ne bi ušle u monetarnu uniju pod nepovoljnim uvjetima, nanijele štetu svojim interesima ali i zajednici u cjelini. Ocjenu, koje zemlje pristupnice ispunjavaju uvjete, prema Ugovoru iz Maastrichta, donosi Vijeće unije u trenutku pristupa zemlje Uniji. S druge strane, normalno je da se ekonomisti ne slažu oko svih formulacija i uvjeta koje diktira Ugovor iz Maastrichta, a posebice o pitanju prijelaznog razdoblja. Prema prešutnom dogovoru većine ekonomista prijelazno razdoblje za pristup monetarnoj uniji trebao bi trajati što kraće, a aktivnosti trebaju biti praćene povjerenjem tržišta. Bez obzira, što misle o postupku pristupa, buduće zemlje pristupnice će morati ispuniti sve zadane kriterije. Odluku o članicama monetarne unije donijelo je Vijeće u petom mjesecu 1998. godine.

Na sastanku u Luxemburgu 1997. godine postignut je dogovor, kojim se Komisija i Europski monetarni institut obvezuju podnijeti izvješće o tome, koje zemlje zadovoljavaju uvjete pristupa. Konačna odluka o pristupu monetarnoj uniji objavljena je u svibnju 1998. godine, uz objavljivanje tečajeva u euru za sve zemlje pristupnice.

Europska komisija i Europski monetarni institut objavili su 25.03.1998. godine izvješće o tzv. Konvergenciji iz koje proizlazi koje zemlje članice ispunjavaju uvjete za pristup monetarnoj uniji.²⁰ Nakon toga je Komisija uputila Vijeću preporuku kojom se odobrava pristup monetarnoj uniji jedanaest zemalja članica. To su: Njemačka, Francuska, Italija, Belgija, Nizozemska, Luksemburg, Austrija, Finska, Španjolska, Portugal i Irska.²¹ Ocjena je Vijeća bila da tih jedanaest zemalja ispunjava predviđene uvjete, iako su u to vrijeme Francuska, Luksemburg i Velika Britanija imale javni dug veći od 60 posto BND, što nije posve u skladu s odredbama Ugovora iz Maastrichta. Komisija je prezentirala mišljenje da se u tim zemljama javni dug smanjuje, pa se stječu uvjeti da se i ta obveza zadovolji. Unatoč svemu izvan zone "eurolanda" ostale su Velika Britanija i Danska. Njihovo izdvajanje tumači se političkim razlozima. Ipak postoji određena želja da i one uđu u monetarnu uniju, pa će se u trenutku njihova pristupanja

20 Tekst izvješća objavljen je na Internetu: <http://europa.eu.int/>

21 Tekst se nalazi na Internetu: <http://europa.eu.int/>.

morati ukinuti status izuzeća, koje im je odobreno posebnim protokolima kao dodatak Maastrichtskom Ugovoru.

Poseban je slučaj Grčke, koja ne ispunjava niti jedan od propisanih uvjeta, te Švedske, koja ima visok javni dug, a nije ispunila niti pravne uvjete, kojim treba regulirati djelovanje centralne nacionalne banke, jer ona prema uvjetima i pristupanju, treba postati nezavisna institucija, što sa Švedskom nije bio slučaj.

5. FINANCIJSKE INSTITUCIJE EUROPSKE UNIJE I MONETARNE UNIJE

Rasprava o Europskoj uniji, kao i o monetarnoj uniji bila bi nepotpuna ako se ne bi razmotrile njihove najvažnije monetarne institucije: Europska investicijska banka, Europska banka za obnovu i razvoj, te Europski monetarni fond, jer od njih u mnogome ovisi u kojoj će se mjeri ostvarivati ciljevi i zadaci Europske unije, njezinih sadašnjih i budućih članica. Razvoj monetarnih institucija Europske unije može se pratiti u dvjema fazama. Prva faza pada u vremensko razdoblje do 1996. godine, nakon čega se vrše pripreme za provedbu Europske monetarne unije - EMU.

U prvu fazu uvjetno se može uključiti stvaranje Europske investicijske banke, Banke za obnovu i razvoj, Centralne banke Eurofed, te stvaranje novčane jedinice ECU.

U drugu fazu ulazi stvaranje sadašnjeg EMU sustava, Europske središnje banke i novčane jedinice Euro.

5.1. Europska investicijska banka

Europska investicijska banka je centralna financijska i razvojna institucija EU sa sjedištem u Luxsembourgu. Osnovana je istovremeno sa EEZ, Rimskim Ugovorom iz 1957. godine, s ciljem da financijski prati djelovanje Zajednice.

Osnovna joj je zadaća usklađivati ravnomjeran razvoj zemalja članica, te financijski pratiti razvojne projekte iz manje razvijenih dijelova Zajednice, projekte za modernizaciju ili preusmjeravanje poduzeća, te projekte za pokretanje novih proizvodnji sukladno zahtjevima suvremenog tehnološkog razvoja i poticanje zajedničkog tržišta.

EIB bankom upravljaju ministri financija članica EU preko Odbora guvernera koji je ovlašten donositi odluke za odobravanje kredita, davanja garancija, zaduživanja i određivanje kamatne stope. Odbor donosi odluke na prijedlog Upravnog odbora banke.

Banka je poslovno samostalna, a u bankarskoj politici zastupa interese Europske unije.

Upisni kapital banke je za 1990. godinu utvrđen u iznosu od 57,6 mlrdi ECU-a, dok se kasnijih godina povećavao.

Ova je banka od velike važnosti za svekolika investicijska ulaganja u gospodarsku djelatnost zemalja članica EU, ali i drugih zemalja.

5.2. Europska banka za obnovu i razvoj

Europska banka za obnovu i razvoj je novijeg datuma. Osnovana je 29.05.1990. godine s ciljem financijskog praćenja preostroja istočoeuropskih gospodarskih sustava prema tržišnom gospodarskom sustavu. Sjedište banke je u Londonu.

Osnivački kapital banke iznosi 14 mlrdi USD (iskazan u ECU), i prikupljen je kvotnim učešćem članica EU i SAD. Prema tome, riječ je o banci čiji se interes proteže i izvan EU, ali je ipak pretežito okrenuta financijskim problemima Europe. Upravo zato je i dobila naziv "Europska".

Banka sve transakcije obavlja u važećoj novčanoj jedinici EU.

Ona Europsku investicijsku banku i Europsku banku za obnovu i razvoj ne treba dovoditi u vezu s Europskom emisijskom bankom koja je tijesno povezana s daljnjim razvitkom Europskog monetarnog fonda.

5.3. Europski monetarni sporazumi i Europski monetarni fond

Procesom razvitka EZ u pravcu stvaranja Europske unije otvoreno je i pitanje uspostavljanja Europskog monetarnog fonda i novčane jedinice te Zajednice.

Ključan zaokret na tom putu učinjen je na Pariškom zasjedanju Vijeća EZ, već 1972. godine. Na tom su zasjedanju usklađeni razlike i sukobljeni interesi, te postavljeni određeni zadaci pred zemlje članice, a istovremeno je izražena i potreba daljnjeg institucijskog i političkog učvršćivanja Zajednice. Procesi u Zajednici kreću prema dovršavanju i konsolidiranju postignutog. U to vrijeme bitno je povećana aktivnost oko uspostavljanja Europskog monetarnog sustava (tzv. prva i druga "monetarna zmija"). Uređeno je pitanje zajedničke poljodjelske politike (FEOGA) i razrađena zajednička carinska politika prema trećim zemljama.

Europski monetarni sporazum (EMA-European Monetary Agreement) je sporazum zemalja članica EZ o međusobnim valutnim odnosima i zajedničkoj monetarnoj politici iz 1972. i 1979. godine. Već je jedan od temeljnih akata EZ "Rimski ugovor" poklonio pozornost monetarnoj sferi, kao i novčanoj jedinici Zajednice.

Svaka se članica obvezala raditi na tome i razvijati povjerenje u novu zajedničku valutu, te surađivati s drugim nacionalnim bankama putem svoje središnje banke i tada osnovanog zajedničkog Monetarnog komiteta.

Nastojanja u tom pravcu jače dolaze do izražaja u situaciji, kada dolazi do poremećaja globalnog svjetskog monetarnog sustava, a kasnije i

sloma Breton-woodskog monetarnog sporazuma. Tada dozrijeva misao o potrebi stvaranja vlastitog monetarnog sustava. Taj sustav ne bi trebao biti ovisan o širem međunarodnom dogovoru, uz dužnu pozornost prema zajedničkoj monetarnoj politici članica EZ prema "trećim" zemljama (državama u monetarnoj sferi).

Cilj tih radnji bio je uspostava monetarne unije. Naime, raspadom Breton-woodskog monetarnog sustava uslijed jednostrane devalvacije USD i neprihvatljivih poteza američke administracije, nestala je i globalna regulacija monetarnih odnosa. Sve su valute počele "plivati" i "ratovati" jedna s drugom.

Da bi se izbjegle teže monetarne posljedice Zajednica poduzima niz proturadni što završava prvim monetarnim sporazumom članica Zajednice, nazvanim monetarna zmija. Sustav se temeljio na fiksnoj povezanosti valuta zemalja članica Zajednice uz određenu razinu oscilacija u odnosu na utvrđeni paritet. Prema trećim valutama na svjetskom tržištu utvrđivale su se zajednička strategija i zajednička primjena, uvažavajući odnos prema USD.

Poslije druge devalvacije US dolara i raspada na njemu zasnovanog međunarodnog sustava, "zmija" se u cjelosti osamostaljuje. Istovremeno se izražava nepovjerenje članica prema mjerama Zajednice. Zajednica preuzima dio monetarnog suvereniteta članica, što je bio razlog, da "prvu zmiju" nisu prihvatile sve članice. Drugi monetarni sporazum članice su ipak prihvatile, uz stajalište da se zajednički mogu uspješnije oduprijeti poremećajima monetarnog sustava u svom okruženju.

U takvoj situaciji dolazi do novih inicijativa glede uspostave monetarnog jedinstva, ali sada više ne samo glede zaštite nacionalnih gospodarstava od globalnih monetarnih poremećaja, već u cilju stvaranja europskog monetarnog sustava. Shodno tome dolazi do novog odnosno drugog monetarnog sporazuma - druge monetarne zmije iz travnja 1978. godine.

Europski monetarni sporazum sadrži slijedeće odrednice:

- Sporazumom se uspostavlja čvrsta povezanost između nacionalnih valuta zemalja članica, te dopuštaju manja odstupanja od utvrđenog tečaja.

- Sporazumom je dogovorena zajednička strategija prema drugim valutama, a posebice prema USD, u okviru koje sve valute Sporazuma "plivaju" u odnosu na treće valute.

- Sporazumom se utvrđuje čvrsti paritet nacionalnih valuta članica međusobno i posebice prema ECU, kao novom novčanom sredstvu Zajednice.

- Sporazumom je stvorena valuta ECU koja je zamijenila raniju obračunsku jedinicu.

- Dogovorena je zajednička intervencija nacionalnih središnjih banaka u slučaju valutnih poremećaja valute bilo koje članice, dok bi se za

intervenciju koristila sredstva iz zajedničkog fonda radi spašavanja ugrožene valute

- Sporazumom je osnovan Europski monetarni fond s kapitalom od 30 mlrdi USD upisane vrijednosti koju osiguravaju članice kvotnim učešćem.

Europski monetarni sporazumi slijede praksu Međunarodnog monetarnog sporazuma i Bretton-Woodskog monetarnog sustava iz vremena prije njegova sloma, a pri tome se pokazalo, da neodrživo na globalnoj razini se uspješno može provoditi na regionalnoj razini.

Europski monetarni sporazumi potakli su uspostavu i djelovanje sadašnjeg europskog monetarnog sustava.

Europski monetarni sustav (EMS-European Monetary System) je središnji valutni sustav Zajednice. U kontekstu današnje Europske unije monetarna integracija zemalja članica jedna je od njezinih temeljnih pretpostavki, ali ujedno i najteži problem integracije.

U 30-godišnjem razvoju Zajednice razrađeni su brojni djelatni sustavi u cilju razvoja svih gospodarskih i negospodarskih područja unutar Zajednice i oni relativno uspješno djeluju, a što se očekuje i oživotvo- renjem monetarnog sustava.

Međutim, taj proces neće teći bez poteškoća, jer potpuna primjena monetarnog sustava pretpostavlja prijenos dijela monetarnog suvereniteta zemalja članica na Zajednicu, kao i prihvaćanje zajedničke novčane jedinice, što svakoj suverenoj zemlji stvara različite poteškoće.

Na sastanku na vrhu članica Zajednice održanom u Rimu prosinca 1990, donesene su odluke kojima se ne odstupa od zajedničke novčane jedinice. Ta jedinica je ECU. Početkom 1994. godine osniva se europska emisijska banka kao središnja banka europskog monetarnog sustava.

5.4. Europska novčana jedinica ECU

Europska novčana jedinica (ECU-European Currency Unit) bila je neko vrijeme zajednička valuta članica Zajednice. Ona je počela djelovati temeljem drugog monetarnog sporazuma, zamjenivši dotadašnju obračunsku jedinicu.

Transakcije unutar Zajednice iskazivale su se u ECU, pa se ta novčana jedinica ne pojavljuje samo kao obračunsko sredstvo već i kao mjera vrijednosti, sredstvo plaćanja i u funkciji je svjetskog novca. Krediti Europske investicijske banke također su se iskazivali u ECU-ima.

Vrijednost ECU utvrđivala se je sustavom "košare valuta" zemalja članica Zajednice. Međutim, ECU nikada nije postao sredstvo svakodnevnih transakcija žitelja država članica. To je tek trebalo ostvariti. U međuvremenu ECU se susreće u tečajnim listama i "pliva" prema drugim valutama pa tako i USD, a vrijednost mu ovisi o valutnim promjenama.

Na gospodarskim prostorima zapadne Europe sve banke su osiguravale vrijednost transakcija iskazivanjem u ECU-ima. Pri tome je zauzet stav da ECU u budućnosti postane operativnom valutom zemalja članica Zajednice. U tom cilju treba osnovati i središnju emisijsku banku EUROFED, koja će voditi brigu o svim monetarnim pitanjima, kada se ostvari potpuna monetarna unija.

Međutim, planirana se očekivanja nisu ispunila i Europska unija dobila je drugo novčano sredstvo EURO.

5.5. Centralna europska banka - Eurofed

U sklopu razvoja ECU novčane jedinice, uskoro se ukazala potreba osnivanje centralne financijske ustanove, kojoj bi cilj bio briga o novoj novčanoj jedinici i njezinom plasmanu na tržište. To je trebao biti vezani sustav europskih centralnih banaka zemalja članica i središnje centralne banke Zajednice, koja bi se brinula o monetarnoj uniji. Statut banke je prihvaćen na Međuvladinoj konferenciji zemalja članica krajem 1990. godine, a početak njezinog djelovanja je 1.01.1994. godine, nakon što se riješe preostala monetarne pitanja. Banka bi djelovala neovisno o institucijama i organima zemalja članica, a oblikovala bi zajedničku monetarnu politiku, upravljala valutnim transakcijama i držala valutne pričuve u valutama zemalja članica. Ona bi imala emisijske zadatke i ne bi smjela financirati manjkove iz domene javne potrošnje zemalja članica, a određivala bi i obveznu novčanu pričuvu. Upravne radnje vršili bi Vijeće i Izvršni komitet. U Vijeću su djelovali predsjednik banke, potpredsjednik, članovi Izvršnih komiteta i guverneri banaka zemalja članica.

Izvršni komitet sačinjavalo je šest članova, za koje bi trebalo pribaviti mišljenje Europskog parlamenta, a biralo bi ih Europsko vijeće.

5.6. Europska središnja banka - ECB (European Central Bank)

Tijekom 1998. godine tečajevi valuta jedanaest zemalja članica dovedeni su u zadovoljavajući sklad, čime su ispunjeni uvjeti za ostvarivanje prvog koraka u pristupu EMU. Od 1.01.1999. godine postala je obvezatna odluka da se državne obveznice i drugi vrijednosni papiri izdaju u novom novčanom sredstvu euru. Autori EMU potiču velika poduzeća, ali i pojedince da svoje transakcije vrše u novoj valuti, a svoje kreditne kartice i druge novčarske dokumente prebace na euro. Sve se to treba odigravati do srpnja mjeseca 2002., kada i službeno svih jedanaest zemalja članica monetarne unije prihvaćaju euro kao svoju nacionalnu valutu. Očekivanja od ove operacije su velika i ona bi se mogla sažeti u nekoliko važnih odrednica: a) jačanje europskog jedinstva, b) uklanjanje negativnih unutrašnjih gospodarskih učinaka, d) smanjivanje posljedica fluktuacija nacionalnih tečajeva. Od sada pa nadalje nijedna zemlja članica EMU sustava neće moći sama devalvirati svoju valutu, kako bi stekla neke gospodarske prednosti u odnosu na druge partnere u Zajednici. Mnogi

zagovornici EMU sustava vjeruju da će te mjere potaknuti homogenizaciju gospodarskog sustava u cijeloj Zajednici.

Za ostvarenje tog zamašnog programa potrebno je stvoriti središnju financijsku instituciju, koja će imati cilj usmjeravati, razvijati i ispravljati greške u djelovanju sustava.

Dogovorom jedanaest zemalja članica EMU, Europski monetarni institut, koji ima sjedište u Frankfurtu, izabran je i za središte novo ustrojene Europske središnje banke - ECB. Zadaća je središnje banke zaštita tečaja nove valute eura. To se vrši na način da ona određuje kamatnu stopu, što u stvari znači određivanje vrijednosti valute eura. Određivanje vrijednosti eura mora se vršiti tako da se ne potiče stvaranje veće stope inflacije. Središnja banka mora ostvarivati samostalnost u svom djelovanju i biti izvan bilo kakvih političkih pritisaka. Rješavanje otvorenih pitanja, koja bi se javljala u djelovanju središnje banke, bila bi prepuštena Savjetu ministara financija zemalja članica. Bilo je drugih prijedloga.

Na kraju je dogovoreno, da se sva pitanja vezana uz središnju banku, rješavaju zajedničkom suradnjom svih članica. Izabrane predstavnike imenovat će Izvršni odbor, koji se sastoji od šest članova, uključujući tu i predsjednika Odbora. Njihov mandat traje osam godina i ne može se pružiti. Izvršni odbor se pridružuje jedanaestorici guvernera nacionalnih banaka, s kojima čini Savjet guvernera. Tako formiran savjet ima obvezu sastajati se deset puta godišnje, a na sastancima se odlučuje o kamatnim stopama. Pri glasovanju svaki od članova Savjeta ima pravo na jedan glas.

Formalno pitanje, pitanje istupanja iz EMU sustava, nije pravno riješeno. U Povelji iz Maastrichta nije navedena mogućnost istupanja neke zemlje članice iz EMU sustava. Ako se neka od zemalja odvaži na takav korak ishod nije poznat. Po svemu sudeći u tom slučaju bi bila izazvana teška gospodarska i politička kriza.

U cilju uspješnijeg uvođenja eura u financijski promet Zajednice, financijski organi Europske unije savjetuju da se u prvo vrijeme za razumne svote, koje se iz nacionalnih valuta pretvaraju u euro, ne vrši naplata provizija i drugih usluga.

Uz razne upute, savjetuje se nacionalnim bankama da se što prije prilagode modelu djelovanja središnje banke, kako bi se izbjegli nesporazumi u daljnjem poslovanju.

5.7. Novčana jedinica EURO

Maastrichtski ugovor, u cilju daljnjeg razvoja Europske unije, stavlja u središte interesa projekt Gospodarske i monetarne unije (EMU), kojim se definira i zajednička valuta. Cijelu operaciju uvođenja zajedničke valute treba provesti nezavisna financijska institucija, Centralna europska banka. Kako je u ranijem tekstu navedeno, članice EMU sustava postale su zemlje koje su ispunile dogovorene kriterije, određenu stopu inflacije, određeni

proračunski deficit i javni dug. Iako je bilo dogovoreno da EMU sustav počne djelovati 1. siječnja 1999. godine, bilo je potrebno nekoliko sastanaka, dok nije dogovoren naziv nove zajedničke novčane jedinice koja se naziva EURO i pušta u opticaj 1. siječnja 1999. godine, uz naznaku, da dosadašnja sredstva plaćanja u zemljama članicama ostaju još neko vrijeme u opticaju na teritoriju domicilne zemlje i to kao decimalne jedinice EURA.

Prijelazno razdoblje prije konačnog uvođenja nove valute podijeljeno je u dvije etape:

Prva etapa počela bi djelovati 1.01.2002. godine, kada EURO ulazi u opticaj na cijelom području zone EMU sustava. U opticaj bi se pustile novčanice i kovanice EURA. Nacionalna sredstva plaćanja predstavljala bi tek decimalni dio eura. Takav odnos trajao bi do stupanja na snagu druge etapa.

Druga etapa počela bi 1.07.2002. godine, kada EURO postaje jedino zakonito platežno sredstvo u zoni EMU sustava. Istovremeno nacionalne valute to prestaju biti.

Za uspješnu provedbu EMU sustava uspostavljena je nova tečajna lista, prema kojoj od siječnja 2002. godine jedan EURO vrijedi: 1,95583 njemačke marke, 40,3399 belgijskog franka, 40,3399 luksemburških franaka, 166,386 španjolskih peseta, 6,55957 francuskih franaka, 0,787564 irske funte, 2,20371 nizozemska guldena, 13,7603 austrijskih šilinga, 200,482 portugalskih escuda, 5,94573 finskih maraka, 1936,27 talijanskih lira.

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Monetarna integracija zemalja članica pod nazivom Europska monetarna unija, koja se odvija unutar ekonomske integracije Europske unije, sastavni je dio i jedan od najvažnijih procesa daljnjeg razvoja i djelovanja integracije. Taj proces, osim što potiče sveobuhvatnu suradnju unutar Europske unije i razvoj svih zemalja članica, ima i drugu ne manje važnu dimenziju, koja se očituje u stalnom širenju broja pripadnika integracije. Za pripadnost integraciji posebno su zainteresirane tzv. tranzicijske zemlje, nastale raspadom realsocijalističkog društvenog sustava. Sve one nastoje što prije poništiti negativno djelovanje prijašnjeg sustava i prihvatiti civilizacijske tekovine razvijenog svijeta zapadne Europe. Jedan i drugi način djelovanja integracije Europske unije podjednako su važni, te se glede toga, jedan od drugog ne smije odvajati.

Uspješnim razvojem svih oblika ekonomskog djelovanja unutar Europske unije, na kraju je potaknuto i stvaranje monetarne unije. Potaknute takvim uspjesima, deset zemalja Srednje i Istočne Europe prijavilo se za članstvo u Europskoj uniji, a pregovori s pet kandidata započeli su tijekom 2000. godine. Svih deset zemalja ostvarilo je

institucionalizirane odnose s Europskom unijom na temelju Sporazuma o pridruženom članstvu.

Temeljni ugovor Europske unije ne postavlja konkretne uvjete, kojima bi se posebno uvjetovalo članstvo u EU, osim uvjeta da se radi o europskoj zemlji. Međutim, na summitu Europskog vijeća u Copenhagenu održanom 1993. godine postavljeni su kriteriji koje svaka zemlja kandidat za članstvo mora ispuniti. Jedan od tih kriterija tiče se i prihvaćanja monetarne unije.

Glede toga predviđeno je da svaka zemlja kandidat mora prihvatiti odredbe, namjere i ciljeve ekonomske, a posebice monetarne unije, uspostavljene u dokumentima Europske unije. Razlog je tome činjenica da je proces kreiranja monetarne unije ireverzibilan proces i sastavni dio šireg procesa integracije unutar Europe. Stoga, svaka zemlja koja se želi priključiti integraciji Europskoj uniji, morati bezuvjetno prihvatiti i pristup monetarnoj uniji. Pri tome treba naglasiti da nove zemlje neće više imati mogućnost, kakva je u tom smislu ponuđena Danskoj i Velikoj Britaniji, koje formalno ispunjavaju uvjete, ali glede političkih opredjeljenja ne žele prihvatiti monetarnu uniju. To, međutim, ne znači da će zemlja koja pristupi Europskoj uniji morati istovremeno s ulaskom u članstvo automatski pristupiti i monetarnoj uniji. Nova će zemlja članica, kao i neke sadašnje članice Europske unije, moći tražiti i dobiti status zemlje s izuzećem, koji će moći koristiti do trenutka dok ekonomski ne bude spremna za pristup monetarnoj uniji.

Za sada niti jedan od oblika ugovornih odnosa s Europskom unijom ne obvezuje zemlju potpisnicu na koordinaciju monetarne politike s Europskom unijom, niti na vezivanje tečaja nacionalne valute u odnosu na euro. Međutim, ozbiljnost namjera neke zemlje da postane članicom EU ocjenjuje se, između ostalog, i njezinom spremnošću da se prilagodi europskoj monetarnoj politici, pa je uputno razmotriti načine na koje se neka zemlja može već u prijelaznoj fazi pristupa početi pripremati za monetarnu uniju. Neki autori smatraju da je neformalna "ex ante" prilagodba "ne samo ispravan pristup, nego i jedina mogućnost za buduće članstvo u europskom procesu monetarne integracije". Naravno, da se pri tome prolagodbe u svakoj zemlji pristupnici moraju provoditi do stupnja do kojeg je to gospodarski i politički održivo.

LITERATURA

- Amato G.: The case for a European fiscal authority: Is European Monetary Union Dead? The Philip Morris Institute for Public Policy Research 1994.
- Cobhan D.: The European Monetary System, An Economic Perspective, Yearbook of European Law, 1988.
- Coffey P.: The European Monetary System-Past, Present and Future, 2nd ed. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1987.
- Council Decision 64/300 on cooperation between Central Banks of the Member States of the EEC, 1964 OJ
- Council Decision 90/142 amending Decision 64/300 on cooperation between the central banks of the Member States of the European Economic Community, 1990. OJL 78/25.
- Council Decision 93/717/EC on the consultation of the European Monetary Institute by the authorities of the member states on draft legislative provisions, 1993 OJ L 332/14.
- Council Directive 88/361 for the implementation of Article 67 of the Treaty 1988, OJL 78/25
- Council Regulation 3603/93 specifying definitions for the application of the prohibitions referred to in Articles 104 and 104b(1) of the Treaty, 1993 OJ L 332/1.
- Čapeta T.: ECU i monetarna integracija u Europi, Zagreb, IRMO, 1995.
- Decision taken by common accord by the Governments of the Member States of the European Community at the level
- ERM tension and monetary policies in 1993, Annual Economic Report for 1994, European Economy, 56 Commission of the EC, DG for Economic and Financial Affairs, 1994.
- Everling U.: Institutional aspects of a European economic and monetary union (1971) Common Market Law Review
- Gros D. Thygesen N.: European Monetary Integration: From the European Monetary System to European Monetary Union, London: Longman, New York St. Martins Press, 1992.
- Report on Economic and Monetary Union in the European Community, Committee for the Study of Economic and Monetary Union, Luxembourg 1989.
- Resolution of the European Council on the establishment of the European Monetary System (EMS) and related matters, Brussels 1989. Compendium of Community Monetary Texts, Monetary Committee of the European Community

Secondary legislation for the second stage of Economic and Monetary Union, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, COM(93) final, Brussels, 22.7.1993.

Ivan Vuković, Ph.D.

Ana Vizjak, Ph.D.

Faculty of Tourism and Hospitality Management

Opatija

EUROPEAN MONETARY UNION

Retrospective, current situation, and perspective

Summary

The first step in the economic unification of the European Union's member-states was made successfully. The second step – the creation of the European Monetary Union – now being made, and the third one is the political unification of Europe and the creation of a common state. World history has never seen a peaceful implementation of such a project, with the approval of the various countries. No wonder that this project had many opponents in the beginning.

The successful European integration encouraged further activities to achieve the final goal. The prolonged preparations resulted in the creation of the European Monetary Union – EMU.

Since 1 January 1999, the EU member-states, which fulfilled the conditions set, have pursued a common monetary policy. The conditions for the accession to the EMU were accepted by the member-states in Maastricht in 1992.

The EMU consists of a group of states which have accepted a unique monetary system, including the imposed code of conduct, which have given up part of their monetary sovereignty which is transferred to EU's relevant common bodies. The signatory states have also irrevocably exchanged their national currencies for a common currency called euro, and at the same time they have agreed to legal and political sanctions pertaining to the common EMU system. The solution of all monetary issues is transferred from the national level to a higher decision-making level, to EU's relevant bodies.

Key words: *European Union, European Monetary Union – EMU, euro, development.*

JEL classification: *F15, F39*